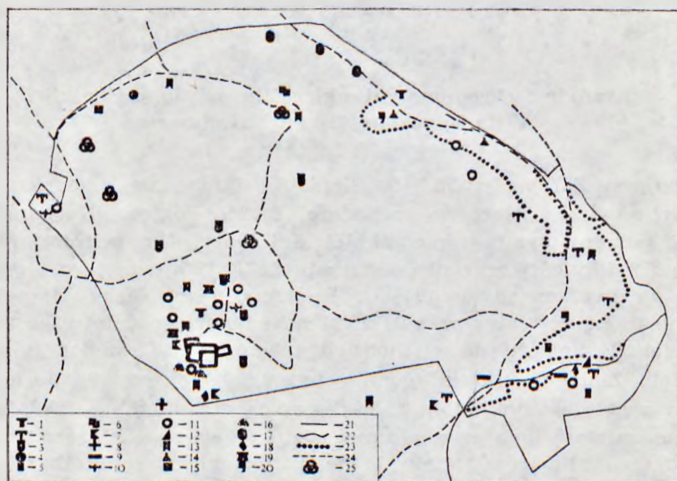

Rzadkie i chronione gatunki roślin na górze Chojnik
w Karkonoskim Parku Narodowym

Chojnik (627 m n.p.m.) to skaliste, zbudowane z porfirowatego granitu wzgórze, leżące w zachodniej części Pogórza Karkonoskiego, tuż za południowymi granicami Jeleniej Góry. Dla ochrony porastającej go roślinności oraz niepowtarzalnego krajobrazu, jego teren włączono do tworzonego w 1959 r. Karkonoskiego Parku Narodowego. Obecnie teren eksklawy wynosi 79,84 ha i obejmuje całe wzgórze wraz z rozciągającymi się na wschód od niego łąkami w dolinie potoku Chojniac. Zmienne ukształtowanie terenu, bogate w wyniosłe skały i ostro wcięte w stoki dolinki okresowych strumieni, a także zróżnicowana szata roślinna czynią z rezerwatu jeden z ciekawszych w obrębie Pogórza obszarów. Mimo to jego roślinność rzadko była przedmiotem samodzielnych badań (np. Mądalski 1959—62, Weretelnik 1984, Konca 1991), które koncentrowały się zazwyczaj na wybranych terenach lub grupach systematycznych. Badania prowadzone przez autora w 1991 r. wykazały obecność ponad 300 gatunków roślin wyższych, w tym licznych chronionych i rzadkich, które zasługują na szczególną uwagę.

Dwadzieścia gatunków roślin występujących na Chojniku jest objętych ochroną prawną, w tym aż 12 ochroną całkowitą. Część z nich (konwalia majowa *Convallaria maialis* czy lilia złotogłów *Lilium martagon*) występuje powszechnie na całym obszarze rezerwatu (ryc. 1), szczególnie w miejscach, gdzie zachowały się pierwotne zespoly leśne. Dość często spotykamy też bluszcz pospolity *Hedera helix*, którego kilka okazów kwitnie na murach zamku i osiąga duże rozmiary; młodsze rosną zaś w runie naturalnych partii leśnych. Pozostałe gatunki chronione spotykamy rzadziej, a ich stanowiska skupiają się wyraźnie na kilku obszarach (ryc. 1).

Pierwszym z nich, najbogatszym zarówno w gatunki jak i liczbę okazów, jest szczyt wzgórza — lasy wokół zamku Chojnik (fragmenty bardzo rzadko spotykanej w KPN żywej buczyny sudeckiej) oraz spadające na południowy zachód zerwy skalne. Szczególnie na tym ostatnim siedlisku występują: rojnik pospolity *Semprevivum soboliferum*, barwinek pospolity *Vinca minor*, lilia złotogłów i pojedyncze krzewy wawrzynka wilczelyko *Daphne mezereum*. Z innych gatunków na uwagę zasługują: częściowo chroniona paprotka pospolita *Polypodium vulgare*, rzadki na Dolnym Śląsku jastrzębiec błady *Hieracium pallidum* oraz rzadkie w Karkonoszach krzewy — jałowiec pospolity *Juniperus communis* (Boratyński 1985) i berberys zwyczaj-

Ryc. 1. Rozmieszczenie niektórych gatunków roślin rzadkich i chronionych na terenie rezerwatu: 1. Orlik pospolity *Aquilegia vulgaris*, 2. Kopytnik pospolity *Asarum europaeum*, 3. Marzanka wonna *Asperula odorata*, 4. Brzoza ojcowiska *Betula x oycoviensis*, 5. Dziewięsił bezłodygowy *Carlina acaulis*, 6. Płucnica islandzka *Cetraria islandica*, 7. Wawrzynek wilczelyko *Daphne mezereum*, 8. Naparstnica purpurowa *Digitalis purpurea*, 9. Kruszyna pospolita *Fragula alnus*, 10. Bluszcz pospolity *Hedera helix*, 11. Listera jajowata *Listera ovata*, 12. Lilia złotogłów *Lilium martagon*, 13. Paprotka zwyczajna *Polypodium vulgare*, 14. Pierwiosnka wyniosła *Primula elatior*, 15. Porzeczka czarna *Ribes nigrum*, 16. Rojnik pospolity *Sempervivum soboliferum*, 17. Jarząb szwedzki *Sorbus intermedia*, 18. Kalina koralowa *Viburnum opulus*, 19. Barwinek pospolity *Vinca minor*, 20. Oman szlachtawa *Inula conyza*; 21. Granice rezerwatu, 22. Potok Choiniec, 23. Granice lasów, 24. Drogi, 25. Skaly. — Distribution of some rare and protected species in the nature reserve: 1—20 Polish and Latin names of plants, 21 — boundary of the reserve, 22 — the Choiniec stream, 23 — boundary of the forest, 24 —roads, 25 — rocks

ny *Berberis vulgaris*. Większość z nich występuje tu w skrajnie małych populacjach narażonych na zniszczenie ze strony wciąż rosnącego ruchu turystycznego, który szczególnie koncentruje się właśnie w partiach szczytowych, a porastane przez rośliny skaly traktowane są jako dogodne punkty widokowe. Tymczasem gatunki takie, jak: zanokcica północna *Asplenium septentrionale* (na Chojniku w liczbie ledwie kilku okazów), sporek wiosenny *Spergula morisonii*, jastrzębiec bładny czy jastrzębiec *Hieracium glaucinum* są bardzo wrażliwe na wydeptywanie.

W żyznej buczynie na północ od zamku rośnie jedna z trzech

stwierdzonych w rezerwacie kęp orlika pospolitego *Aquilegia vulgaris* oraz kilka częstszych gatunków chronionych (ryc. 1). Na południe od szczytu występują wawrzynek wilczelyko oraz częściowo chronione: kalina koralowa *Viburnum opulus* i naparstnica purpurowa *Digitalis purpurea*. Ta ostatnia rośnie już poza właściwymi granicami rezerwatu, na przełęczy pomiędzy Chojnikiem a górą Żar.

Drugim bogatym florystycznie terenem są łąki i lasy łęgowe w dolinie potoku Choiniec. Poza wawrzyńkiem wilczelyko (1 okaz), lilią złotogłów i kaliną koralową rosną tu także listera jajowata *Listera ovata* (M. Gontarek — inf. ustna) i dziewięcisz bezłodygowy *Carlina acaulis*. Z potokiem związane są także liczne górskie rośliny siedlisk wilgotnych takie, jak: miesiącznica trwała *Lunaria rediviva* (która nieco wyżej w dolinie Choinca tworzy poszycie jaworzyny górskiej *Lunario-Aceretum*), kozłek bzowy *Valeriana sambucifolia* czy rutewka orlikolistna *Thalictrum aquilegifolium*. Zarówno gatunkom tym, jak i całemu zespołom roślinnym nie zagraża w chwili obecnej istotne niebezpieczeństwo, ponieważ ruch turystyczny w dolinie Choinca koncentruje się wokół szlaków i dróg jezdnych. Występujące jednak wokół potoku łąki żywią liczną grupę gatunków (m. in. takie jak: kostrzewa owcza *Festuca ovina*, kosmatka polna *Luzula campestris*, fiołek psi *Viola canina* czy krzyżownica zwyczajna *Polygala vulgaris*), wskazujących na ubożenie gleby wskutek intensywnego użytkowania rolniczego.

W lasach położonych na północ od potoku mają swoje stanowiska: rzadki oman szlachtawa *Inula conyza*, kopytnik pospolity *Asarum europaeum* i konwalia majowa. Lasy te reprezentują różne stadia zdegradowanych postaci grądów i mają bardzo ubogi skład florystyczny. Rośnie w nich chroniony jarzab szwedzki *Sorbus intermedia*, który został tu co prawda wprowadzony przez człowieka (Konca 1991), lecz obecnie odnawia się obficie i zachowuje jak gatunek rodzimy. W runie zaś niewielkiej partii lasu o drzewostanie z gatunkami introdukowanymi (m. in. cyprysik nutkajski *Chamaecyparis nootkanensis*) rośnie kilka kęp orlika. Na niewielkich polanach spotykamy pierwiosnkę wyniosłą *Primula elatior*, która rośnie tu wraz z innymi gatunkami łąkowymi, choć gdzieś tam jest już wypierana przez kępy pokrzywy zwyczajnej *Urtica dioica* i szczawiu tępolistnego *Rumex obtusifolius*.

Trzeci obszar, gdzie spotykamy większą część gatunków chronionych, to północno-zachodnie i zachodnie podnóże Chojnika. Poza bluszczem zwyczajnym, konwalią majową, kopytnikiem zwyczajnym, paprotką pospolitą i lilią złotogłów spotykamy tu porzeczkę czarną *Ribes nigrum*, prawdopodobnie zawleczoną przez człowieka, oraz bardzo rzadką na Dolnym Śląsku brzozę ojcowską *Betula x oycoviensis*. Jej populacja stopniowo maleje (Korczyk 1967, Konca 1991), a młode

osobniki wykazują cechy mieszańców z brzozą brodawkową *Betula pendula*. Niewykluczone więc, że gatunek ten, znany zaledwie z trzech stanowisk w Sudetach, z flory Chojnika zniknie już niedługo. Najbardziej interesujące gatunki w tej części rezerwatu związane są z dolną strumienia spływającego na zachód, nad którym w górnym biegu tworzą się lasy klonowo-lipowe *Aceri-Tilietum*, a niżej łęg olchowy *Alnetum incanae* i niewielki płat grądu *Galio-Carpinetum*. Rosną tu m. in. tojeść gajowa *Lysimachia nemorum*, jaskier różnolistny *Ranunculus auricomus*, zerwa kłosowa *Phyteuma spicatum* i turzyca odległokłosa *Carex remota*.

Z innych interesujących gatunków występujących na górze Chojnik należałoby wymienić jeszcze brzozę czarną *Betula obscura* (jeden okaz w dolinie na wschód od wzgórza i kilka młodych koło szczytu), jemiolę jodłową *Viscum abietis*, rozchodnik ościsty *Sedum reflexum* (kilka okazów na skałach pod szczytem) oraz wprowadzoną tu przez człowieka kłokoczkę południową *Staphylea pinnata*.

Rzeczą charakterystyczną jest wyraźna koncentracja gatunków chronionych i rzadkich w fitocenozach nieznacznie zmienionych wskutek antropopresji, a ubóstwo ich w zbiorowiskach silnie przekształconych. Gatunki objęte ochroną prawną na omawianym terenie w większości wypadków towarzyszą żywej buczynie sudeckiej, lasom łęgowym oraz niewielkim płatom grądów i lasów stokowych. Drugim centrum ich występowania są zbiorowiska naskalne oraz nasłonecznione, spadziste półki związane z siedliskami górskiego boru sosnowego *Betulo carpaticae-Pinetum* stwierdzonego ostatnio na Chojniku i w innych partiach Sudetów (Kwiatkowski, Swierkosz msc.).

Tylko 6 gatunków rodzimych występuje w zespołach zdegradowanych. Są to kopytnik pospolity i lilia złotogłów na siedliskach pogrądowych oraz paprotka pospolita i konwalia majowa na siedliskach kwaśnej buczyny *Luzulo-Fagetum*. Po jedynin stanowisku mają tu orlik pospolity i brzoza ojcowiska. Jak więc wynika z ryc. 1, na Chojniku zachowały się już tylko niewielkie enklawy naturalnych zbiorowisk roślinnych. Większość jego powierzchni zajmują monotonne lasy z bukiem *Fagus sylvatica*, świerkiem *Picea abies* i wprowadzoną jodłą *Abies alba* oraz runem zdominowanym przez trzcinnik leśny *Calamagrostis arundinacea* lub niecierpek drobnokwiatowy *Impatiens parviflora*. Oba te gatunki odznaczają się dużą ekspansywnością i wypierają z runa naturalne dla tych fitocenozy gatunki leśne. Również naturalne zbiorowiska wykazują pewne oznaki zniekształcenia. W płatach żywej buczyny na północ od zamku licznie rosną gatunki synantropijne, np. pokrzywa zwyczajna, świerżabek gajowy *Chaerophyllum temulum*, przytulia czepna *Galium aparine* czy trybula leśna *Anthriscus sylvestris*, tworzące także w rezerwacie własne zbiorowiska nitrofilnych okrajków.

Szata roślinna rezerwatu jest więc już w znacznym stopniu zsyntropizowana i pomimo utrzymującego się wciąż zróżnicowania, zagrożona powolnym wymieraniem. Dla jej ochrony należałoby znacznie ograniczyć ruch turystyczny, szczególnie w okolicy szczytu wzgórza i samego zamku, oraz podjąć próby aktywnej ingerencji w roślinność wzgórza, np. poprzez ponowne wprowadzenie wymarłego już na tym terenie żywca dziewięciolistnego *Dentaria enneaphyllos*. Nie wystarczy już bowiem tylko bierna ochrona najbardziej zagrożonych populacji gatunków rzadkich i chronionych. Nawet całkowite zamknięcie rezerwatu dla turystyki nie powstrzyma już ekspansji gatunków synantropijnych. Co prawda ingerencja w środowisko naturalne parku narodowego jest przedsięwzięciem bardzo ryzykownym i teoretycznie sprzecznym z jego podstawowymi założeniami, jednak nie zapominajmy, że negatywne skutki oddziaływania człowieka są w nim odczuwane przez cały czas, a nie równoważy ich pozytywne działanie ze strony powołanych dla ochrony środowiska służb. Fitocenozy na Chojniku są w znacznym stopniu osłabione i nie wydają się zdolne, bez aktywnej pomocy, do samodzielnej regeneracji czy choćby tylko utrzymania swego względnie naturalnego charakteru przez dłuższy okres.

Krzysztof Swierkosz

WAŻNIEJSZE PISMIENICTWO

Boratyński A. 1985. *Rzadkie i godne ochrony drzewa i krzewy polskiej części Sudetów, Pogórza i Przedgórze Sudeckiego. 1. Juniperus communis L.* Arboretum Kórnickie 30: 111—126.

Konca B. 1991. *Drzewa i krzewy góry Chojnik*. Prace Kark. Tow. Nauk. 53: 66—82.

Korczyk A. 1967. *Rozmieszczenie geograficzne brzozy ojcowskiej Betula oycoviensis Bess.* Och. Przyr. 32: 133—170.

Kwiatkowski P., Swierkosz K. *Betula carpaticae-Pinetum Mikyska 1970 w polskich Sudetach*. Msc.

Mądalski J. 1959—62. *Inwentarz flory Karkonoskiego Parku Narodowego*. Msc., t. I—III.

Weretelnik E. 1984. *Rośliny występujące na murach zamku Chojnik*. Prace Kark. Tow. Nauk. 41: 91—95.

Wodopójki *Hydracarina* Karkonoskiego Parku Narodowego

Fauna wodopójek Karkonoskiego Parku Narodowego (skrót KPN) nie była nigdy przedmiotem osobnych studiów. W latach 1984—1986 przeprowadzono badania nad wodopójkami Karkonoszy. Wyniki tych